

Metric 3.3.1 - Number of research papers published per teacher in the Journals notified on UGC care list during the last five years

Clarification Asked-

Link landing to the research paper ☐ Link to the journal website. ☐
URL of the content page in case print journal.

Response-

1) Paper published/ Papers/ Certificate as applicable of publications are attached. **(Appendix-I)**

Appendix-I

आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research
Journal in Marathi, Hindi & English Languages

March-2020, Issue-63, Vol-02

Editor

Dr. Babu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci., B.Ed.Ph.D.NET.)

Co-Editor

Dr. Ravindranath Kewat

(M.A. Ph.D.)

Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana
Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt Ltd, At Post
Limbaganesh Dist, Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Babu Ganpat

Reg.No U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At Post, Limbaganesh, Tq. Dist Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell: 07588057695, 09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Publications & Journals, Books, E-books & Audio-Video Publications

Principal

Adv. Yadavrao Dhote Smrut Mahavaldyalsaya
Rajura Dist. Chandrapur

14) Patent Law in India Sakshi Lohiya	64
15) Traditional Haat System In Rathwa Tribe Dr. Vinay N. Patel, Dist.: Vadodara	69
16) Allelochemicals Stress of Duranta plumieri (Jacq) Causes Inhibition of ... A. N. Sadale, Dist. Kolhapur (M. S.) India	77
17) Independence, Constitution and tribal Politics, Politics of Sixth Schedule: ... Dr. Tapan Chandra Kalita & Mr. Mantu Ramchiary, Nikashi	82
18) Effectiveness of Family Planning for Sustainable Economic Development ... Dr. Ajay Krishna Tiwari, Sardarshahar	89
19) महाराष्ट्रातील ग्रामीण: भागाचा स्थानिक विकास निधीतून विकास श्री. ज्ञानेश्वर विठ्ठल अम्रीत & प्रा. डॉ. डी. एस. पवार, जि. बीड	95
20) दासगणू महाराज विरचित कीर्तन शैलीचा सांगीतिक विश्लेषणातून अभ्यास कु. सुषमा मुरलीधर दाणी & डॉ. संगीता बापट	96
21) गदर अंदोलनाचे भारतीय स्वातंत्र्य लढयातील योगदान प्रा. सादु शिवाजी जाधव, पुणे	102
22) कायदा आणि स्त्री जीवन डॉ. मिलींद आर. जांभुळकर, चंद्रपूर	105
23) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांचे ग्रामोन्नती संबंधी विचार प्रा. सचिन जयसवाल, जालना	108
24) फॅशन डिझाईनची वाटचाल सहा. प्रा. मिनाक्षी एम. कालेश्वरवार, जि. चंद्रपूर	110
25) महिला शिक्षणाच्या प्रणेत्या : सावित्रीबाई फुले प्रा. ज्योती शा. मगर, बीड (MS)	113
26) ग्रामीण स्तरावरील शाळेतील शारीरिक शिक्षकांच्या समस्या -एक अभ्यास प्रा. वसंत निनावे, जिल्हा नागपूर	115

फॅशन डिझाईनची वाटचाल

॥ - शामगीता - आशा

॥ - अनुभव सागर भाग

॥ श्री गुरुदेव सेवामंडळ

अमरावती (महाराष्ट्र)

गौरव ग्रंथ - संपादक

भाषा सावरकर- चैतन्य

के काळ्य मं सामाजिक

गिनिकेशन.

- जुगलकिशोर रा. राठी.

शामगीतासार : डॉ. मनोहर

सहा. प्रा. मिनाक्षी एम. कालेश्वरकर

अॅड. यादवराव भोटे महाविद्यालय राजग, जि. नंदगा

प्रस्तावना

सुरुवातीच्या काळात शरीर मुखिततेस वस्त्राचा उपयोग केला जात होता. परंतु आता वस्त्राचा उपयोग मर्यादित न राहता व्यापक बनला आहे. आज प्रत्येकजण फॅशनकडे आकर्षित होत आहे. वस्त्र पोशाख हा एखाद्या व्यक्तीस आत्मविश्वास मिळवून देतात त्याचा व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करण्यास मदत करतात. परिपूर्ण व आरामदायी वाटण्यास मदत करू शकतात. कपड्यांना कल्पनात्मक स्वरूपाची किंवा प्रतिमेची जोड असू शकते. हीच कलात्मकता आपल्याला फॅशन डिझाईनिंग मध्ये शिकविल्या मिळते. म्हणूनच फॅशन डिझाईनिंग म्हणजे नेमकं काय? ते माहित असणे आवश्यक आहे.

फॅशन म्हणजे काय...?

प्रत्येक दशकामध्ये फॅशन वेगवेगळे बदल होत आहेत. कोणतीही फॅशन ही काही काळावधी पर्यंत आकर्षित करित असते. जस जसा काळ ओलांडला जातो तस तसे नवयुवक नव नविन फॅशन कडे वळले जाते. काही दिवसांनी तीच ती फॅशन परत येते. फक्त त्यामध्ये थोडे फार बदल होतात. थोड्या सुधारणा होतात. त्यामुळे कपडे जास्त स्टायलिश होतात.

फॅशन व डिझाईन या दोन्ही वेगवेगळ्या संकल्पना आहे व त्या परस्परपूरक आहे.

फॅशन ही एक कला आहे. रंग, पोत, डिझाईन या सर्वांना लक्षात घेवून एखाद्या व्यक्तीसाठी त्याचे व्यक्तिमत्त्व अधिकधिक खुलविण्यासाठी तयार केलेली डिझाईन म्हणजे फॅशन होय.

फॅशन डिझाईनिंग म्हणजे काय...?

फॅशन डिझाईन म्हणजे फक्त कपड डिझाईन

करण्यापुरतेस मर्यादित नाही यात लाईफस्टाईल आणि रल्ससारख्या इतर अनेक गोष्टींचाही समावेश आहे. सोबतच अनेक गोष्टींचाही अंतर्भाव यामध्ये असतो. जसे वस्त्राची उत्पत्ती कशी झाली, कापडाची रंगरंगोती, वस्त्राची विणण्याची प्रक्रिया, विविध प्रकारच्या टाक्याचे प्रकार, टिपा मारणे, शिवण्याचे प्रकार, वेगवेगळ्या डिझाईन काढणे, कापडे शिवणे, कपड्यावरील रंग सगती, जरी किंवा कपड्याचा पुन्हाभागाने अन्य कलाकृती करणे या सगळ्यांचा समावेश फॅशन डिझाईनिंगमध्ये होतो.

फॅशन जग वास्तविकपणे एक अतिशय जटिल परिस्थितिक तंत्र असून मोठा समुदाय यामध्ये विविध कार्ये करीत असतो. डिझायनिंग हा केवळ एक संपूर्ण परिस्थितीक तंत्राचा भाग आहे.

सध्याच्या तरुण पिढीला फॅशनचे फार वेड लागले आहे. लहान मुलांनाही कोणती फॅशन आहे हे नेमकं ठाऊक असते. पूर्वीच्याकाळी लोक आपल्या व्यक्तिमत्त्वाचा बाबतीत अधिकाधिक जागरूक असलेले दिसत नव्हते. पण सध्या प्रत्येक व्यक्ती स्वतःच्या व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी जागरूक आहेत. कार्यक्रमाच्या प्रसंगानुसार प्रत्येक व्यक्ती नटलेलली आपण पाहतो. अनेकजण तर हल्ली नटण्या-बटण्यासाठी फॅशन डिझाईनरची मदत घेऊ लागलेले आहे.

जेवढ्या मोठ्या ब्रॅंडचे तुम्ही कपडे परिधान करता त्यावरूनच तुमचे स्टेटस (ओळख) दिसून पडते. या सर्वांमुळे फॅशन डिझाईनला खूप महत्त्व आले आहे. त्यामुळे फॅशन डिझाईनिंगच्या अभ्यासालाही खूप महत्त्व आहे.

फॅशन डिझाईनिंगचे क्षेत्र —

फॅशन डिझाईनिंगचे क्षेत्र हे कलात्मक, सृजनशील, कठोर मेहनत आणि उत्साही लोकांसाठी भरपूर संधी मिळवून देत आहे. त्याकरिता फॅशन डिझाईनिंगचा अभ्यासक्रम व्यवस्थित पूर्ण करणे आवश्यक आहे.

फॅशन डिझाईनिंगच्या अभ्यासक्रमात अनेक सखोल डिझाईनिंगशी संबंधित विविध तत्वांचा अंतर्भाव असतो. ह्या अभ्यासक्रमात आपल्याला कापडाचा

उगम व विकास कसा झाला, टेक्स्टाईल डिझाईनिंगचे सखोल ज्ञान, तनुतामून भागा बनविणे, भाग्यापासून वस्त्र बनविणे, वस्त्रावरील रंगसगती त्यावरील डिझाईन, वेगवेगळ्या विणीची माहिती, ताण-बाण, वस्त्राची गुणवत्ता त्याच वेळेवर रंग पात कपड्याच्या मूळभूत गुणधर्मांची माहितीचा अभ्यास या अभ्यासक्रमात करता येतो.

मूळ कापड एकत्रित रंगाने असल्या तरीही अनेक रंगांना तापर करून त्यामध्ये वैविध्य आणता येते. लघाई (प्रिंटिंग), गेलर लघाई, बांधणी करून वेगवेगळ्या डिझाईनचे कापड तयार करता येतात. कापडाच्या घनाप्रमाणे सुंदर भरतकाम आपण करू शकतो. अशाप्रकारच्या वस्त्राविषयी सखोल असे ज्ञान या अभ्यासक्रमात शिकायला मिळते.

टेक्स्टाईल डिझाईन मध्ये तर काम करणारे अनेक डिझाईनर होवून गेले. त्यापैकी डिझाईनरच्या यादीतील सर्व प्रथम रितुकुमार नात हे नाव पेटले जाते. रितुकुमार हे नावाण्यापूर्ण कापड व त्यावरील उत्कृष्ट वर्क्ससाठी प्रसिद्ध आहेत.

फॅशन डिझाईनच्या अभ्यासक्रमातील सर्वात महत्त्वाचा विषय म्हणजे फॅशन इलुस्ट्रेशन होय. कापड तयार झाल्यानंतर कापडावर एखाद्या स्टायलचा पोशाख तयार करायचा असेल व एखादा फॅशन पॅटर्न तयार करायचा असेल व तयार झाल्यानंतर कसा दिसेल हे बघण्यासाठी त्याचे स्केच तयार करणे म्हणजे फॅशन इलुस्ट्रेशन होय. हे स्केच डिझाईनर स्वतःच्या हातांनी काढत असतात किंवा सगणकांच्या मदतीने कोरल जाई. अथवा फोटो शॉप या साफ्टवेअरच्या मदतीने काढतात. फॅशन डिझाईनरचा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर फॅशन इलुस्ट्रेटर म्हणूनही करीअर करता येते.

फॅशन डिझाईनिंगच्या अभ्यासक्रम करताना फॅशन इलुस्ट्रेशन सोबत डिझाईनप्रमाणे कापडाची ड्राफ्टिंग कशी करायची, कापडाची कटींग कशी करायची, योग्य फिनिशींगचा पोशाख कसा तयार करायचा याची सविस्तर माहिती मिळते. कॅज्युअल विअर, ब्रायडल विअर, फॉर्मल विअर, पार्टी विअर, वेस्टर्न विअर, पारंपारिक पोशाख, स्पोर्ट विअर आदी वेगवेगळ्या पोशाखांचा पॅटर्नची माहिती मिळते.

Dr. Praveen
Principal

फॅशन डिझाईनिंगचा अभ्यास करीत असताना सर्वात महत्वाचा भाग म्हणजे फॅशन मार्केटिंग होय. एखाद्या डिझाईनरने एखाद्या ईस डिझाईन केल्यानंतर तो ईस बाजारात कशाप्रकारे विकता येईल, त्याची मार्केटिंग कशाप्रकारे करावी, कोणाला माल विकवा, त्याचप्रमाणे एक्सपोर्ट-इम्पोर्ट म्हणजे काय? रिटेल मार्केटिंग, होलसेल मार्केटिंग या सर्व गोष्टींचे सखोल ज्ञान फॅशन डिझाईनिंग अभ्यासक्रमात मिळते. त्याचबरोबर बाजारपेठेची मागणी कशी लक्षात घ्यावी, बाजारपेठेवर सदैव लक्ष ठेवणे, कोण-कोण डिझाईनर मार्केट मध्ये उतरले आहे. म्हणजेच एखादे तयार केलेले गारमेंट मार्केटमध्ये कसे विकवे, आपला ठसा मार्केटमध्ये उमटवायचा. एक डिझाईनर म्हणून नावलौकिक कसा मिळवायचा या सर्व गोष्टींची सखोल माहिती फॅशन डिझाईनिंग अभ्यासक्रमात मिळत असते. एक यशस्वी अद्योजक बनण्याचे धडे सुद्धा या अभ्यासक्रमात मिळतात.

समारोप -

अशाप्रकारे फॅशन डिझाईनिंगमधील करिअर नेहमी आकर्षक राहीले आहे. हा अभ्यासक्रम पूर्ण झाल्यानंतर आपण स्वयरोजगार करू शकतो. स्वतःची ओळख निर्माण करू शकतो. एखाद्या डिझाईनर हाऊस मध्ये फॅशन डिझाईनर उत्पादक, उद्योजक, निर्यातक म्हणून कार्य करू शकता. ह्या अभ्यासक्रमामुळे फॅशन इलुस्ट्रेटर, कम्प्युटर एडेड डिझाईनर, पॅटर्न मेकर आणि स्वतःचा बुटिक उभारणे व व्यवसाय करून कापड डिझाईन करू शकतो.

जरी यात कठीण स्पर्धा असली, जास्त मेहनत असली तरीही यात करिअर घडविण्याच्या अनेक संधी उपलब्ध आहेत. आजही सर्वोत्कृष्ट मानषन मिळवून देणारी फिल्ड आहेत. आजही भारतीय डिझाईनर हॉलीवूड आणि जगभरातील काही लोकप्रिय सेलिब्रिटीसाठी खास डिझाईनरचे काम करीत आहेत.

म्हणून म्हणतात 'Fashion makes you more attractive than your knowledge'. 'Style is way say who you are without having to speak'.

ग्रंथसूची -

१) प्रा. इंदिरा खडसे, "वस्त्र शास्त्राची संकल्पना

व फॅशन डिझाईनिंग", श्री. साईनाथ प्रकाशन

२) अंजली अनंत जोशी, "फॅशन डिझाईनिंग - भाग १"

३) जेनी डेविस, "फॅशन डिझाईनिंग", अधिक प्रकाशन

४) गायत्री वर्मा, "फॅशन डिझाईन एक टेक्नॉलॉजी", आशियन प्रकाशन

५) डॉ. मंजू पाटनी, "वस्त्र विज्ञान एवं परिधान का परिचय", स्टार प्रकाशन प्राण

६) हीस्टोरी ऑफ, "अनमिग्रेड इंडिया", रमा शंकर त्रिपाठी.

□□□

ISSN: 2394 5303

Impact
Factor
8.012 (11/11)

Printing Area
Peer-Reviewed International Journal

March 2022
Issue-87, Vol-01

01

आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research
Journal in Marathi, Hindi & English Languages

March 2022, Issue-87, Vol-01

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

"Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana
Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post.
Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Bapu Ganpat."

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors

www.vidyawarta.com

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Principal
Adv. Yadavrao Dhote Sanshodhan Mahavidyalaya
Rajura Dist. Chandrapur

14) BRAIN BASED TEACHING APPROACH. BRIDGING THE GAP BETWEEN OLD AND ...

NEERAJKUMAR TIWARI & SHYAM PRATAP SINGH

||66

15) पुराण कथान्तर्गत वैज्ञानिक कथा समिक्षा

श्री. मोरेश्वर गजानन पुंडशास्त्री, जि. यवतमाळ

||68

16) दुर्बल घटकांच्या मानवी हक्कांची पायमल्ली/उत्क्रमन सध्यास्थितीचा अभ्यास

प्रा.डॉ.राजेंद्र बैसाणे, ता. जि. धुळे

||70

17) जाणीव पालकत्वाची

प्रा.डॉ.जितेश नारायण चव्हाण, जि.जळगाव

||75

18) संगीतातोल ध्वनोविज्ञान

प्रा. डॉ. महेश शामराव दाडगे, परळी वैजनाथ

||79

19) खेळाडूंच्या संतुलन या घटकावर प्री वेट प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा होणारा परिणामाचा...

डॉ. दिपक भगवान जुद्रे, जि. नाशिक

||80

20) पारंपारिक शिक्षण की ऑनलाईन शिक्षण

Prof. Minakshi M. Kaleshwarwar, Rajura

||82

21) घटस्फोट : एक सामाजिक समस्या

प्रा.डॉ.आर.डी.खताळ, जि.बीड

||85

22) शिवस्वरोदय शास्त्र व उपचाराची अनुभूती

श्री एच. डी. महाजन & श्री शशिकांत साबळे, पाचोरा

||87

23) भारताचे परराष्ट्र धोरण एक दृष्टिक्षेप

प्राचार्य डॉ. सुभाष गवई & दिगांबर पंढरी मिसाळ, जि. वाशिम

||90

24) ग्रामीण साहित्य संकल्पना, स्वरूप आणि व्याप्ती

प्रा. डॉ. सचिन अशोक पाटील, एरंडोल

||94

25) राष्ट्रभाषा की जरूरत

डॉ. शीला बघेल, बड़वानी (म.प्र.)

||101

26) विचारधारा का अन्त और इतिहास का अन्त(End of Ideology and End of History)

डॉ० (श्रीमती) दर्शना, देवरिया

||104

पारंपारिक शिक्षण की ऑनलाईन शिक्षण

Prof. Minakshi M. Kaleshwarwar
Incharge Principal,
Adv. Yadavrao Dhote College Rajura

अन्न, वस्त्र, निवास या जशा मानवाच्या मुल्यपू
गरजा आहे. त्याचप्रमाणे आज शिक्षण ही मुद्दा महत्वाचे
गरज बनलेली आहे. देशाच्या सवर्गीय विकाससाठी
प्रत्येक व्यक्ती हा साक्षर असणे, शिक्षित असणे
स्टेप आवश्यक आहे. शिक्षण म्हणजे काय? तर शिक्षण
वरून म्हणजे समजणे, शिक्षण म्हणजे स्वतः विचार करणे,
प्रतीक म्हणजे समाजासाठी जीव तुटणे, शिक्षण म्हणजे
फरक करत करू शकणे, शिक्षण म्हणजे चांगलं माणूस होणे,
०५या शिक्षण म्हणजे संकुचितपणा नष्ट होणे, शिक्षण म्हणजे
निष्कर्ष अधाराचे सावट नष्ट होवून ज्ञानाचा प्रकाश तेवणे,
प्रदूच्या शिक्षणाची वाट ही सृजनशील असते, प्रत्येक बालकाच्या
झाली. आत जे काही सुप्त गुण असतात त्याला बाहेर काढून
२००४). फुलविणे म्हणजे शिक्षण असते. त्यामुळे शिक्षणाची
force वाट चालण्यासाठी जमीन पाहून पेरणीची गरज असते.
८:६३७ शिक्षण हे जबरदस्तीने लादलेले नसते. शिक्षणाने
आनंद मिळेल असा मार्ग असणे आवश्यक आहे
of the आपल्या देशात एक काळ होता की, जेव्हा पालक
stability आपल्या मुलांना शिक्षण आणी चांगलं संस्कार देण्यासाठी
vana. गुरुकुलमध्ये पाठवित होते. या गुरुकुलमध्ये पुस्तकी
ects of अध्यासासोबत अध्यात्मिक संस्कार आणी शस्त्र
of long- चालविण्याचे प्रशिक्षण दिले जायचे. या शिक्षणाच्या
nd slow प्रक्रियेला गुरुकुल पद्धती म्हटले जायचे.
Scand; नंतरच्या काळात आधुनिक प्रगती झाली.
McGill. शिक्षणाच्या पद्धती बदलून इंग्रजी शाळा व महाविद्यालये
of indi- देशात आली. आज देशातील सर्वच विद्यार्थी
on exer- शाळांमध्ये शिकत आहेत. आज देशातील प्रत्येक
नागरिकाला गुणवत्तायुक्त शिक्षण मिळणे, हा त्याचा
मुलभूत अधिकार आहे. कारण चांगल्या शिक्षणाच्या

बाल्यवर्ष योग्य करिअर निवडले जाऊ शकते
कोणत्याही देशात विकसीत करण्यासाठी शिक्षणाने
महत्त्व भरपूर आहे

आपल्या देशात अनेक वर्षांपासून वेगवेगळ्या
पद्धतीने शिक्षण दिले जात आहे परंतु देशाच्या
स्वातंत्र्यानंतर भारतीय शिक्षण क्षेत्रात क्रांतीकारी बदल
झालेत देशातील परंपरागत शिक्षणाने आधुनिक रंग
घेतले वर्तमान काळात ई-शिक्षण अर्थात ऑनलाईन
शिक्षण भारतासह जगभरात लोकप्रिय झाले आहे
आज सर्व लोक ऑनलाईन शिक्षणाच्या महत्त्व देत
आहे आणि पारंपारिक शिक्षणापासून दूर चालले आहेत
ऑनलाईन आणि पारंपारिक शिक्षण या दोन्ही
अध्ययनात खूप फरक आहे आणि तोच फरक आपण
जाणून घेणे आवश्यक आहे.

पारंपारिक शिक्षण म्हणजे काय ? तर या
शिक्षणात एक शिक्षक असतो आणि एकच शिक्षक
कुठलाही अध्याय घेऊन विद्यार्थ्यांना समोरगममोर
शिकवितात. या पारंपारिक शिक्षणात शिक्षक हे
शिकविताना अनेक उपकरणांचा उपयोग करतात. जसे
छडू, मार्कर पेन, ब्लॅकबोर्ड किंवा व्हाईट बोर्ड. शिक्षक
ब्लॅक बोर्ड किंवा व्हाईट बोर्ड वर आपल्या अध्याय
किंवा लेसनचा प्रस्तुत करतात. शिकविताना विद्यार्थ्यांना
समुहकार्य, सहकार्य, प्रोजेक्ट वर्कवर भर दिला जातो.
पारंपारिक शिक्षणामुळे शिस्तप्रिय या गुणाला वाव मिळतो.
पारंपारिक शिक्षणामुळे मुलांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासास
वाव मिळतो या शिक्षणात प्रत्यक्ष समोरा-समोर (शिक्षक
विद्यार्थी) यांच्यात संपर्क निर्माण होत असल्यामुळे
विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानात वाढ होते. कुठलीही समस्या त्यांना
जेव्हाच्या तेव्हा सोडविता येतात. आर्थिक परिस्थितीमुळे
किंवा भांगोलिक परिस्थितीमुळे मोबाईलचा वापर न
करू पकणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी पारंपारिक शिक्षणप्रणाली
ही उत्तम आहे. त्यांचा आत्मविश्वास वाढीस त्यागते
पारंपारिक शिक्षणाने व्यायाम, मैदानी खेळाच्या वाव
मिळते त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या प्रकृतीमध्ये सुधारणा होते.
त्यांची रोगप्रतिकारशक्ती वाढण्यास मदत होते.
समोरगममोर संवाद प्रस्थापित होत असल्यामुळे न्युनगुणांची
भावना नष्ट होते. नेतृत्वगुण वाढीस त्यागते
एकमेकांवर दडल आपूलकी आदरभाव कृतज्ञता इत्यादी

गुणांचा विकास होतो काही कारणांमुळे अतिशय
असण्याच्या कृत्रवीक मुलांसाठी परंपरिक शिक्षणप्रणाली
अतिशय योग्य आहे.

आजच्या परिस्थितीचा विचार करता तर इतर
अनेक देशात डिजिटल शिक्षणाची सुरुवात झाली
आहे. विद्यार्थी पाठ्यसल्या ऑनलाईन शिक्षण प्राप्त करून
आहेत. यातच थोडे महत्त्व मागील वर्षी आलेल्या
जागतिक महामारी Covid-19 हाय या महामारीमुळे
अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागले. लॉकडाऊन
आणि कर्फ्यूमुळे बसवून बाहेर निघून शिक्षण प्राप्त
करण कठिण झाले असताना विविध शाळांमधील
शिक्षकांनी ऑनलाईन माध्यमांनी विद्यार्थ्यांना शिक्षण
सुरू केले. पण ऑनलाईन शिक्षणात सध्या कोरोना
पेक्षाही अधिक मोठे उडवून दिला आहे. यात एकीकडे
काही विद्यार्थी आपआपल्या घरी वेळाने किंवा स्वकी
उबकल वर बसून लॅपटॉप अथवा मोबाईल च्या सहाय्याने
शिक्षण मिळवू शकतात. तर दुसरीकडे शहरातील
शाळांनी ऑनलाईन शिक्षण सुरू केले असतानाही शाळा
आपल्या १०० टक्के विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहचू शकल्या
नाहीत. ऑनलाईन शिक्षणामुळे जसा तांत्रिक समस्या
उद्भवल्या आहेत तसाच सामाजिकही, वैयक्तिक आणि
आरोग्यविषयक ही आहेत. पण एकूणच या सान्याचा
त्रास विद्यार्थ्यांवरच त्यांच्या पलकानाही सहन करावा
लागतो आहेत.

कोरोनाने ज्या पद्धतीने आरोग्यविषयक समस्या
निर्माण केल्या त्याप्रमाणे सामाजिक, आर्थिक समस्या
निर्माण झाल्या आहेत. लॉकडाऊनच्या पार्श्वभूमीवर
शाळा बंद असल्याने अनेकांनी मुलांबाळांसह आपल्या
मायदेश/गाव गाठल. शहरातील रोजगार गेल्यामुळे
अनेकांनी अर्वाजनासाठी गावाकडे परतून येऊन केले.

मुल शिक्षणापासून वंचित राहू नये म्हणून शिक्षण
विभागाने ऑनलाईन शिक्षणाचे माध्यम निवडले. ऑनलाईन
शिक्षणाने काही प्रमाणात फायदे झाले तर मोठ्या
प्रमाणात समस्या निर्माण केलेल्या आहेत. अनेक गावात,
खेड्यात मोबाईलचा नेटवर्क नसतो. त्यामुळे ऑनलाईन
वर्गात अनेक विद्यार्थ्यांना उपस्थित राहता येत नाही.
एखाद्या वेळेस रेज मिळाली तरी ती वर्ग पूर्ण होईपर्यंत
रहिली याची शायकी नसते. त्यामुळे अनेकदा अभ्यास

अर्धवट सोडावा लागतो. याशिवाय इतरही समस्या निर्माण होतात. ही समस्या फक्त गाव-खेड्यातीलच नसून मुंबईसारख्या शहरातसुद्धा कॉलनीतील विद्यार्थ्यांनाही अनेक अडचणींना सामोरे जावे लागते. ऑनलाईन शिक्षणामुळे सामान्य लोकांना मोबाईलचा, इंटरनेटचा खर्च कसा करायचा हा प्रश्न पालकाना पडलेला असतो. काही घरात तर एकच मोबाईल असतो. तोही आईवडील कामावर जात असल्यामुळे सोबत नेल्या जातो. त्यामुळे ऑनलाईन शिक्षण घेताना अडथळे येत आहेत. अनेक हुशार विद्यार्थी अभ्यासापासून वंचित राहील्यामुळे शिक्षणात मागे चालले आहे.

माझा लक्षात आलेली एक गोष्ट आवर्जून सांगायची वाटते. ती म्हणजे सुवर्ण पदक आणि शिष्यवृत्ती मिळविणारी रोशनी नेरे ही एक हुशार मुलगी. जिचेही शिक्षण सध्या थांबल्यासारखेच आहे. त्यांच्या घरात एकच स्मार्टफोन तो सुद्धा वडील कामावर नेतात. तिचे शिक्षक झूम, अ‍ॅपवर, व्हॅट्सअ‍ॅपवर गृहपाठ पाठवित पण वायफाय नसल्यामुळे तिला त्याचा काहीच उपयोग झाला नाही. वडील घरी आल्यावर तिला फोन मिळतो. पण त्याचवेळेस लहान बहीणीलापण अभ्यास करवा लागतो.

रोशनी सारखी हुशार मुलगी काहीही दोष नसताना अभ्यासात मागे पडतेय ही चिंताजनक बाब आहे. लवकरात लवकर सरकारने याबाबत ठोस निर्णय घेणे आवश्यक आहे.

काही मुलांच्या घरातच स्मार्टफोन नाही. त्यामुळे या मुलांचा शाळेशी, शाळेतील शिक्षकाशी व त्यांनी पाठविलेल्या अभ्यासाशी काही संबंध नसतो.

ऑनलाईन शिक्षणामुळे सर्वात वाईट परिणाम पडतो तो म्हणजे शारिरीक फिटनेसचा तो कसा? तर ऑनलाईन शिक्षणामुळे मुले मैदानी खेळ व्यायाम, चालणे, लवकर उठणे इत्यादींपासून दूर गेले आहेत. घरूनच अभ्यास होत असल्यामुळे व्यायाम होत नाही. लॅपटॉप मोबाईल वर काम करीत असल्यामुळे स्वस्थ्याविषयक समस्या निर्माण झाल्या आहे. डोळ्याचा व डोक्याचा त्रास वाढतो. चिडचिडे पणा, एकलकोडेपणा आदी समस्या उद्भवतात. अभ्यासाच्या नावावर मुले कुठलेही विडीओ अ‍ॅपस ओपन करू लागले आहेत

नेतृत्व गुण सहकार्य काम होत लहान मुलांमध्ये आईवडिलांनाही ऑनलाईन क्लासमध्ये बसून काळ त्यामुळे निडनिडेपणा वाढतो

समारोप — अशाप्रकारे आपण पारंपारिक शिक्षण आणि ऑनलाईन शिक्षण या दोन्हीची माहिती वंचित आता आपल्यालाच विचार करायचा आहे की, मुलांमध्ये कोणती शिक्षणप्रणाली योग्य आहे. देशाच्या विकासासाठी विद्यार्थ्यांच्या विकासासाठी एक योग्य शिक्षणप्रणालीचा उपयोग करणे आवश्यक आहे. ऑनलाईन शिक्षणाने अनेक फायदे आहेत. परंतु त्यासोबत दुष्परिणाम देखील आहेत. परंतु असे म्हणणे अयोग्य नाही, की लोक डाऊनच्या काळात याच शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणात मदत झाली. यात ऑनलाईन शिक्षणात सुधारणा करण्याची आवश्यकता आहे. याशिवाय दुरुहाणाच्या तसेच वयस्क विद्यार्थी जे स्वशिक्षित आहेत त्यांच्यासाठी ही शिक्षण पद्धत योग्य आहे. परंतु बाल किशोरवयीन मुलांसाठी पारंपारिक पद्धतीने पाळत जावून शिक्षण घेणे जास्त योग्य आहे, असे मला वाटते.

शिक्षणाच्या या दोन्ही पद्धती वापरून विद्यार्थी आपल्या ज्ञानात वृद्धी करून आयुष्यात यश मिळवू शकतात.

ग्रंथ सूची —

- १) उद्योन्मुख भारतीय समाजातील शिक्षण
- २) <https://maharashtratimes.com/career/career-news/e-learning-/articleshow/76956076.cms>
- ३) https://en.wikipedia.org/wiki/Traditional_education

□□□